

Јована Миловић,*

Асистенткиња,

Правни факултет, Универзитет у Приштини са
привременим седиштем у Косовској Митровици

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД

10.5937/zgrfn1-37068

UDK: 347.961

347.65

Рад примљен: 20.03.2022.

Рад прихваћен: 25.04.2022.

СПРОВОЂЕЊЕ ПОСТУПКА ЗА РАСПРАВЉАЊЕ ЗАОСТАВИШТИНЕ ОД СТРАНЕ ЈАВНОГ БЕЛЕЖНИКА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Апстракт: Увођење јавнобележничке службе у српски правни систем унело је низ новина у наследноправним стварима, међу којима је најзначајнија могућност поверавања поступка за расправљање заоставштине јавним бележницима. Спровођење поступка за расправљање заоставштине од стране судова у српском правном систему представља традицију. Услед наведеног, није било лако прекинути је. Тако српски законодавац и даље предвиђа надлежност суда за расправљање заоставштине, уз могућност поверавања овог поступка јавном бележнику онда када за то не постоје сметње. Аутор у раду настоји да кроз изучавану праксу судова и јавних бележника утврди оправданост поверавања поступка јавним бележницима, уз истовремено испитивање могућности преношења надлежности за спровођење оставинског поступка у потпуности на јавне бележнике. По схватању аутора овако нешто је реално оствариво, будући да досадашња пракса јавних бележника у поступцима за расправљање заоставштине говори у прилог растерећења судова и смањења времена потребног за окончање ових ванпарничних поступака.

Кључне речи: јавни бележници, судови, поступак за расправљање заоставштине, растерећење судова, суђење у разумном року.

* jovana.milovic@pr.ac.rs

1. Увод

Идеал сваког правног система јесте пружање правичне и брзе правне заштите. Том идејом руководио се и српски законодавац када је, после неколико законодавних покушаја, донео Закон о јавном бележништву.¹ Увођење јавнобележничке службе донело је бројне новине у наследно-правним стварима, међу којима је најзначајнија могућност поверавања поступка за расправљање заоставштине јавним бележницима.

Могућност поверавања поступка за расправљање заоставштине јавним бележницима није новина у српском праву. Наиме, Краљевина Југославија је још 1930. године познавала институт јавног бележништва, када је и донет Закон о јавним бележницима (нотарима). Управо је поменути Законом била предвиђена надлежност јавних бележника „...да по налогу судова или других јавних власти проводе поступке који им се по закону могу поверити”.² Могућност спровођења оставинског поступка од стране јавног бележника била је предвиђена и Законом о судском ванпарничном поступку³ из 1934. године.

Закон о јавним бележницима Краљевине Југославије није дуго био на снази. Председништво АВНОЈ-а је 7. новембра 1944. године донело одлуку о укидању јавних бележника и преласку њихових послова на судове (Крешић, 2013: 363). Покушаји укидања установе јавних бележника постојали су и раније. На подручјима на којима до доношења Закона о јавним бележницима није постојала ова установа, било је распрострањено неповерење према једној новој служби која треба да обавља послове које су до тада вршили судови или адвокати (Дракић, 2014: 212). Након укидања од стране АВНОЈ-а, јавнобележничка служба није постојала све до распада Југославије и оснивања посебних држава. Посебне државе настале рападом СФРЈ су приликом израде својих закона о јавним бележницима за полазну основу узимале Закон о јавним бележницима (нотарима) из 1930. године. Тако је један не тако дуговечан закон својим позитивним решењима наставио правни живот кроз појединачне законе држава у окружењу.

1 Закон о јавном бележништву. *Сл. гласник РС*. Бр. 31/11.

2 Чл. 1 Закона о јавним бележницима (нотарима). *Сл. новине КЈ*. 220/1930. У даљем тексту: ЗЈБ КЈ.

3 Чл. 31 Закона о судском ванпарничном поступку. *Сл. новине КЈ*. Бр. 178/1934. У даљем тексту: ЗСВП КЈ.

Идеја о потреби постојања установе јавних бележника у нашој држави, после два пропала пројекта закона 1996. и 2002. године, коначно је уродила плодом 2011. године када је донет Закон о јавном бележничтву.⁴ Тако је у наш правни систем поново уведен латински тип бележничтва, установљен француским Законом о јавним бележницима.⁵ Могућност поверавања поступка за расправљање заоставштине праћена је скептицизмом и критикама на рачун њиховог доприноса растерећењу судова и остваривању права на суђење у разумном року. Кроз приказ појединих истраживања која су за предмет имала процену растерећења судова и олакшања њиховог рада (растерећење судова), те брже и ефикасније пружање правне заштите (смањење времена потребног за окончање поступка за расправљање заоставштине), настојаћемо да укажемо да оваквим критикама нема места када је у питању поступање јавних бележника. Ти параметри, у исто време, представљаће полазну основу у преиспитивању донета диспозитивне норме која се односи на могућност поверавања оставинских поступака јавним бележницима и евентуално њену замену императивном нормом која би омогућавала јавним бележницима да расправљају заоставштине увек када је за наслеђивање меродавно право Републике Србије, без претходне судске оцене оправданости поверавања овог поступка.

4 Закон о јавном бележничтву. *Сл. гласник РС*. Бр. 31/11.

5 Реал саветник Државног савета у Француској дефинисао је појам латинског бележничтва: „Јавни бележник је истовремено чиновник који помаже да се пажљиво прегледају и спрече спорови, то је службено – званично лице које је потребно да би спречило спорове. Квалитет његовог деловања јесте да је несебичан саветник и непристрасни тумач воље странака, те разјашњава странкама обавезе и задужења која имају приликом закључења уговора, њихове дужности јасно формулише као и њихове обавезе, дајући им карактер који доказује уговор који има снагу коначног решења, а који чува и обезбеђује добре намере странака. На тај начин ослобађа их проблема који могу настати, као и жалби оних странака које се надају да ће њима постићи успех. Овај непристрасни састављач уговора који је, ипак, на одређени начин добровољни судија који одређује обавезе и дужности и задужује уговорне стране јесте јавни бележник, а сам институт је јавно бележничтво или нотаријат” (Трговчевић Прокић, 2009: 80–81). На сличан начин је дефинисан нотар латинског типа и од стране Међународне уније латинских нотаријата: „Нотар латинског типа је учени правник који врши јавну функцију (службу). Ова служба се састоји у примању изјава воља учесника у нотаријалном поступку, њиховом тумачењу, као и у њиховом уобличењу у правну форму. Овај задатак нотар врши тако што саставља исправу која тада добија својство и дејство јавне исправе. Даље, нотар чува оригинале исправа, сачињава отправке тих исправа. И најзад, у његове задатке спада и овера чињеница” (Јакшић, 2006: 89).

2. Надлежност јавног бележника у поступку за расправљање заоставштине *de lege lata*

Наследноправна дејства смрти једног лица утврђују се у поступку за расправљање заоставштине. Након спроведеног поступка јасно је утврђено коме, шта и колико припада из заоставштине.⁶ Имајући у виду да је поступак за расправљање заоставштине ванпарнични поступак, на њега се сходно примењују одредбе Закона о ванпарничном поступку. Тако, поменути Закон једном општом одредбом предвиђа да суд може јавном бележнику поверити спровођење поступака за који је по закону надлежан, или предузимање појединих ванпарничних радњи.⁷ Негативном енумерацијом наш законодавац одређује поступке чије спровођење не може бити поверено јавном бележнику. Тако, јавни бележник не може спроводити поступке у статусним и породичним стварима, одлучивати о одређивању накнаде за експроприсану непокретност, састављати исправе, водити јавне књиге и регистре за које је предвиђена искључива надлежност суда, или пак расправљати заоставштине када је за наслеђивање меродавно право стране државе.⁸

На основу законске стилизације одредаба Закона о ванпарничном поступку, можемо закључити да закон, поред предвиђања могућности поверавања поступка за расправљање заоставштине јавним бележницима, и даље садржи извесне пропусте. Наиме, приликом регулисања поступка за расправљање заоставштине, почевши од чл. 87 па све до чл. 126,⁹ законодавац често, поред суда, изоставља да као овлашћени орган помене и јавног бележника. На пример, чл. 87 гласи: „У поступку за расправљање заоставштине суд утврђује ко су наследници умрлог, која имовина сачињава његову заоставштину и која права из заоставштине припадају наследницима, легатарима и другим лицима”. Уместо наведеног, оваква законска одредба требало би да гласи: „У поступку за расправљање заоставштине суд, односно јавни бележник, утврђује ко су наследници

6 Чл. 87 Закона о ванпарничном поступку. *Сл. гласник СРС*. Бр. 25/1982 и 48/1988. *Сл. гласник РС*. Бр. 46/1995 – др. закон, 18/2005 – др. закон, 85/2012, 45/2013 – др. закон, 55/2014, 6/2015 и 106/2015 – др. закон. У даљем тексту: ЗВП.

7 Чл. 30а, ст. 1 ЗВП.

8 Чл. 30а, ст. 2 ЗВП.

9 Видети: чл. 87; чл. 90 – узимање изјава и предлога учесника у поступку; чл. 91 – привремене мере за обезбеђење заоставштине; чл. 105, чл. 106, чл. 107, чл. 108, чл. 109 и чл. 110 – поступак са тестаментом; чл. 111 – извршилац тестаamenta; чл. 112 – интереси нерођеног детета; чл. 113 – обустављање поступка за расправљање заоставштине; чл. 115, чл. 116, чл. 117, чл. 118, чл. 119, чл. 120, чл. 121 – расправљање заоставштине; чл. 122, чл. 124, чл. 125, чл. 126 – решење о наслеђивању, ЗВП.

умрлог, која имовина сачињава његову заоставштину и која права из заоставштине припадају наследницима, легатарима и другим лицима”. Или пак чл. 115, ст. 1 који гласи: „За расправљање заоставштине суд ће одредити рочиште”. Овакву одредбу би требало допунити тако да гласи: „За расправљање заоставштине суд, *односно јавни бележник*, ће одредити рочиште”. Одговарајуће допуне Закона могу се извршити по угледу на Закон о ванпарничном поступку Црне Горе. Тако општа одредба о поверавању поступка за расправљање заоставштине неће остати усамљена, већ ће бити део законских одредаба које се односе на све фазе оставинског поступка.

Према изворној верзији Закона о ванпарничном поступку, за покретање и вођење оставинског поступка искључиво су надлежни судови,¹⁰ и то основни судови као оставински судови. Међутим, по угледу на Закон о јавним бележницима Краљевине Југославије,¹¹ првенствено је Законом о јавном бележничтву,¹² а касније и новелираним Законом о ванпарничном поступку¹³ предвиђена могућност поверавања поступка за расправљање заоставштине јавном бележнику, а на основу одлуке суда.

Сходно Закону о судском ванпарничном поступку Краљевине Југославије, расправљање заоставштине било је у надлежности средњег суда.¹⁴ Међутим, и Закон о судском ванпарничном поступку је изричито предвиђао могућност поверавања оставинске расправе јавном бележнику. У тим случајевима, јавни бележник је могао вршити све судске радње у оставинском поступку, у границама прописа 221 Закона о јавним бележницима.¹⁵

У важећем законодавству, поред Закона о ванпарничном поступку, и Закон о јавном бележничтву Републике Србије предвиђа могућност поверавања поступка за расправљање заоставштине, или пак појединих ванпарничних радњи у вези са њим, јавном бележнику.¹⁶ Ова два законска текста, дакле, у пуној мери уважавају Препоруку о мерама за спречавање и смањивање оптерећења судова (br. R (86) 12),¹⁷ Комитета министара Савета Европе из 1996. године којом су предвиђени посебни несудски задаци који треба да,

10 Чл. 88, ст. 1 ЗВП до 2014.

11 Чл. 221, ст. 1 ЗЈБ КЈ.

12 Чл. 4 ЗЈБ.

13 Чл. 30а, ст. 1 ЗВП.

14 Чл. 23 ЗСВП КЈ.

15 Чл. 31, ст. 1 ЗСВП КЈ.

16 Чл. 98, ст. 1 ЗЈБ.

17 Council of Europe Committee of ministers. Recommendation No. R (86) 12. Преузето 2. маја 2021. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f7b86>.

уместо судијама, буду поверени неким другим лицима или телима. Као посебан пример вансудске дужности судије наведен је управо оставински поступак.

Председник Врховног касационог суда и Високог савета судства и министар правде Републике Србије су 13. маја 2016. године донели Упутство за спровођење одредаба чл. 30а и 110а Закона о ванпарничном поступку и чл. 98 Закона о јавном бележничтву,¹⁸ којим је дата оцена о целисходности поверавања првостепеног оставинског поступка јавним бележницима (Станковић, 2016: 323). Сврха доношења Упутства била је афирмација јавног бележничтва ради отклањања недостатака које је пратило тадашње судско спровођење ванпарничних поступака (смањење броја старих нерешених предмета, скраћење трајања поступака итд.).

Уколико оставински суд одлучи да повери поступак јавном бележнику, предмет ће упутити оном јавном бележнику чије се службено седиште налази на подручју тог суда. Ако на подручју суда службено седиште има више јавних бележника, суд је дужан да им предмете додељује равномерно, према азбучном реду њихових презимена. У случајевима када је азбучни ред нарушен, зато што је јавни бележник оправдано одбио да прихвати поверени посао, или ако је променио презиме, суд ће предмет поверити оном јавном бележнику коме је додељено најмање предмета.¹⁹

Решење којим се јавном бележнику поверава спровођење поступка или предузимање поједине процесне радње доноси судија којем је додељен предмет.²⁰ Против овог решења није дозвољена жалба.²¹ Председник суда пак доноси решење којем се одређује јавни бележник коме ће бити упућен поверени предмет.²² По правилу, то ће бити онај јавни бележник који је сачинио смртовницу.²³ Сходно одредби чл. 110а, ст. 2 поступак ће се поверити оном јавном бележнику који је сачинио смртовницу, само под условом да за то не постоје сметње. Мана оваквог решења је што законодавац нигде не наводи које су то сметње које могу спречити суд да расправљање заоставштине повери јавном бележнику који је сачинио

18 Упутство за спровођење чл. 30а и 110а Закона о ванпарничном поступку и чл. 98 Закона о јавном бележничтву. Преузето 2. марта 2021. <https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Uputstvo%20za%20sprovodjenje%20Zakon%20o%20vanparnicnom%20postupku.pdf>.

19 Чл. 30в ЗВП.

20 Чл. 30б, ст. 1 ЗВП.

21 Чл. 30б, ст. 2 ЗВП.

22 Чл. 30в, ст. 1 ЗВП.

23 Чл. 110а, ст. 2 ЗВП.

смртовницу. Услед наведеног, примена поменуте одредбе може водити неједнаком поступању судова у погледу исте ванпарничне ствари (Стојановић, Видић Трнинић, 2015: 36). Оваква законска стилизација чл. 110а, ст. 2 отвара и питање да ли ће се постојање сметњи ценити приликом поверавања поступка било ком јавном бележнику или пак само оном који је у овом поступку сачинио смртовницу.

Закон о ванпарничном поступку Републике Црне Горе, на пример, наводи да јавни бележник (без обзира да ли је у питању јавни бележник који је сачинио смртовницу) не може расправљати заоставштину у случајевима када се поставља привремени старалац заоставштине, када постоји захтев за издвајање заоставштине од имовине наследника, или се пак одређује нека од мера обезбеђења заоставштине.²⁴ Закон даље предвиђа да кад је захтев за издвајање заоставштине истакнут у предлогу којим је покренут поступак расправљања заоставштине, суд неће поверити спровођење поступка расправљања заоставштине нотару.²⁵ Из наведеног примера можемо закључити о нужности јаснијег регулисања сметњи за поверавање поступка јавним бележницима, што свакако не значи искључивање правила о поверавању поступка јавном бележнику који је сачинио смртовницу.

Поверавање поступка јавном бележнику врши се на основу две судске одлуке. Тако „решење које доноси судија којем је додељен предмет, по својој правној природи, представља решење о управљању поступком, док је решење председника суда акт судске управе којим се реализује одлука оставинског судије” (Станковић, 2016: 325). Међутим, доношењем два различита решења чија је сврха иста, преношење овлашћења за спровођење поступка за расправљање заоставштине на јавног бележника успорава се поступак, те би у овом случају била довољна само једна одлука. Управо се из тог разлога поступак поверава јавном бележнику који је сачињавао смртовницу, јер у погледу његовог ангажовања за спровођење наведене радње већ постоји решење председника суда, па није потребно поновно доношење одлуке (Станковић, 2016: 326). Сходно закључцима са Петог годишњег саветовања јавних бележника, обједињено састављање смртовнице и расправљање заоставштине могло би ускоро да добије и свој законски оквир.²⁶

24 Чл. 94, ст. 4 Закона о ванпарничном поступку. *Sl. list RCG*. Br. 27/2006 i *Sl. list CG*. Br. 20/2015, 75/2018 – *dr. zakon* i 67/2019. У даљем тексту: ZVP CG.

25 Чл. 94, ст. 6 ZVP CG.

26 Видети: Пето годишње саветовање јавних бележника. Преузето: 25. фебруара 2022. <http://beleznik.org/index.php/sr/karijera/160-odrzano-peto-godisnje-savetovanje-javnih-beleznika>; Закон о јавном бележничтву – Изменама Закона омогућити јавним

Уколико јавни бележник коме је поверен оставински поступак ради на штету странака, ствара им сувишне трошкове, неоправдано одуговлачи расправу заоставштине, или постоје други оправдани разлози, суд који му је поверио тај посао има право да му га и одузме. Против такве одлуке жалба није дозвољена.²⁷ Закон о ванпарничном поступку не садржи одредбу којом одређује даљу судбину оваквог поступка. Нерегулисање овакве реално могуће ситуације може довести до неједнаког поступања и одуговлачења поступка за расправљање заоставштине. Како би се избегле наведене последице, једино применљиво решење било би да оставински поступак у датом случају настави суд (Стојановић, Видић Трнинић, 2015: 38).

2.1. Искључење и изузеће јавних бележника

Када се јавном бележнику повери спровођење оставинске расправе, он је дужан да се овог посла прихвати. Међутим, он изузетно може одбити спровођење овог посла, уколико постоје разлози за његово искључење или изузеће или друге околности које га објективно спречавају у томе.²⁸ Закон о ванпарничном поступку Републике Србије не појашњава који су разлози који га објективно спречавају да у конкретном случају поступа. Поред тога, и у случају разлога за искључење и изузеће, законодавац није јасан. Наиме, Закон о ванпарничном поступку нема посебних правила која се односе на искључење и изузеће, па се аналогно примењују правила Закона о парничном поступку Републике Србије. Тако долазимо до ситуације да се за искључење и изузеће примењују они разлози који се односе на судије (Стојановић, Видић Трнинић, 2015: 37).

Закон о јавном бележништву Републике Србије пак не прави јасну разлику између искључења и изузећа, што Закон о парничном поступку јасно чини.²⁹ Овим Законом се, у члану 54, наводе околности услед којих јавни

бележницима обједињено састављање смртвонице и расправљање заоставштине и унапредити поступак уписа у катастар. Преузето: 25. фебруара 2022. <https://www.lexonline.paragraf.rs/WebParagraf/index.jsp>.

27 Чл. 30ж, ст. 1 и ст. 2 ЗВП.

28 Чл. 30г, ст. 1 и ст. 2 ЗВП.

29 Разлози за искључење судије су таксативно побројани у чл. 67 Закона о парничном поступку, што није случај с разлозима за изузеће судије. Наиме, законом се не могу унапред предвидети све околности које могу изазвати сумњу у непристрасност судије, те до изузећа судије долази уколико постоји каква околност која изазива сумњу у његову непристрасност. Закон о парничном поступку. *Сл. гласник РС*. Бр. 72/11. 49/13 – одлука УС. 74/13 – одлука УС. 55/14. 87/18 и 18/20.

бележник не може поступати у датом предмету.³⁰ Нигде се не указује да су то разлози за искључење, преузети из Закона о парничном поступку Републике Србије. Додатну забуну ствара наставак тога члана који говори о изузећу јавних бележника, те би овакво одређење могло водити закључку да је читав члан посвећен изузећу јавних бележника. Како нам на то указује Закон о парничном поступку Републике Србије, разлози за изузеће судије не могу бити таксативно одређени, због немогућности да се предвиде све животне околности које могу да изазову сумњу у непристрасност судије. Поред тога, у упоредном праву и не постоји институт изузећа јавних бележника. Тако се у теорији истиче да је изузеће непримерено функцији нотара, јер се странка може обратити било ком нотару који је територијално за њу надлежан. Поред тога, о изузећу би одлучивала Комора, а многе радње из области наслеђивања не трпе одлагања, па би овај институт био бесмислен (Јакшић, 2006: 102). Тако је наш законодавац само аналогно применио правила Закона о парничном поступку Републике Србије, без преиспитивања могућности њихове примене на јавнобележничку службу.

2.2. Диспозитивност норми о надлежности јавног бележника

Законске одредбе чл. 30а и 110а Закона о ванпарничном поступку и чл. 98 Закона о јавном бележничтву предвиђају овлашћење суда надлежног за расправљање заоставштине да може, али не и да мора да повери спровођење оставинског поступка јавном бележнику. Диспозитивност поменутих законских одредаба води неједнаком поступању јер, речима Србислава Цвејића, председника Јавнобележничке коморе Србије, и даље „немамо уједначену праксу која јасно дефинише који се предмети достављају јавним

30 „Јавни бележник не може поступати у предметима: 1) у којима је сам странка, законски заступник или пуномоћник странке, ако је са странком у односу саовлашћеника, саобвезника или регресног обвезника или ако је у истом предмету саслушан као сведок или вештак; 2) ако му је странка или законски заступник странке или пуномоћник странке сродник по крви у правој линији до било ког степена, а у побочној линији до четвртог степена, или му је супружник, ванбрачни партнер или сродник по тазбини до другог степена, без обзира на то да ли је брак престао или није; 3) ако је старатељ, усвојитељ или усвојеник странке, његовог законског заступника или пуномоћника; 4) ако је са странком био у пословном односу поводом посла за који треба да сачини, потврди или изда исправу, ако је пуномоћник или законски заступник странке, односно одговорно лице у правном лицу које је странка у поступку пред њим; 5) ако он или његов сродник по крви у правој линији или у побочној до четвртог степена сродства или његов супружник или ванбрачни партнер или сродник по тазбини до другог степена сродства, без обзира на то да ли је брак престао или није, стичу право или неку другу корист из односа поводом којег треба да сачини исправу; 6) ако постоје друге околности које доводе у сумњу његову непристрасност”. Чл. 54 ЗЈБ.

бележницима, а који остају у судовима”.³¹ На овај начин је угрожено и остваривање првобитно постављеног циља о растерећењу судова и смањењу времена потребног за окончање поступка за расправљање заоставштине спровођењем поступака од стране јавних бележника.

Изменама диспозитивних норми и предвиђањем заповести суду да расправљање заоставштине повери јавним бележницима, отклонили би се поменути негативни ефекти и претње. Императивност норме не би значила поверавање поступка за расправљање заоставштине јавним бележницима у сваком случају, већ би изнедрила потребу јасних дефинисања изузетака од поменутог правила. Како би судови били растеређени „несудећих послова”, потребно је да несудећи послови буду пренети другим органима и лицима на спровођење. Императивним предвиђањем надлежности јавних бележника у поступку за расправљање заоставштине отклониле би се недоумице које, пре свега, постоје у лаичкој јавности у погледу истоветног третмана учесника у поступку. Грађани, и поред чињенице да се од јуна 2016. године оставински поступци поверавају јавним бележницима, и даље верују да само на основу одлуке донете од стране суда могу остварити своја наслеђем стечена добра.

2.3. Рок за спровођење поступка за расправљање заоставштине од стране јавног бележника

Решењем којим јавном бележнику поверава спровођење поступка за расправљање заоставштине, суд одређује и рок у којем јавни бележник треба да спроведе поверени поступак.³² Наш законодавац не говори ништа даље о овом року, као што то чине нека законодавства суседних држава. Закон о наслеђивању Федерације БиХ одређује правни стандард, разумни рок за спровођење поступка од стране јавног бележника,³³ док, на пример, Закон о ванпарничном поступку Републике Српске и Закон о ванпарничном поступку Републике Црне Горе одређују тачне рокове у којима јавни бележник треба спровести поверени поступак за расправљање заоставштине. Одређивање рока од 90 дана у праву

31 Видети: Оставински поступци у рукама јавних бележника штеде државни буџет. Преузето: 22. фебруара 2022. <https://www.propisi.net/ostavinski-postupci-u-rukama-javnih-beleznika-stede-drzavni-budzet/>.

32 Чл. 30ђ, ст. 1 ЗВП.

33 Чл. 259, ст. 1 Закона о наслеђивању. *Sl. novine FBiH*. Br. 80/2014 i 32/2019 – *odluka US*. У даљем тексту: ZON FBiH.

Републике Српске,³⁴ односно 60 дана у праву Републике Црне Горе,³⁵ јесу примери којима се дословно остварује правило суђења у разумном року. Тако одређивање тачног рока за спровођење поступка расправљања заоставштине треба размотрити и у нашем праву. Ово нарочито имајући у виду да је јавнобележничка пракса својим поступањем већ одредила одређено временско трајање оставинских поступака,³⁶ те је потребно то и законски учинити.

Јавни бележник којем је поверено спровођење оставинског поступка дужан је да без одлагања обавести суд и странке ако не може окончати поступак у предвиђеном периоду и да наведе разлоге за то.³⁷ Пошто прими обавештење, суд доноси одлуку да јавном бележнику остави накнадни рок за обављање повереног посла, да посао повери другом јавном бележнику или да сам спроведе поступак, односно поједину процесну радњу.³⁸ Поменуто решење води одуговлачењу поступка, те би у оваквом случају требало предвидети да такав поступак дефинитивно спроведе суд (Стојановић, Видић Трнинић, 2015: 42). Уколико би се пак прихватило правило о императивности спровођења поступка за расправљање заоставштине од стране јавног бележника, овакав поступак би дефинитивно требало да спроведе други јавни бележник чије се службено седиште налази на подручју надлежног основног суда.

3. Досадашњи ефекти спровођења поступка за расправљање заоставштине од стране јавних бележника у погледу растерећења судова и скраћења поступка

Преношењем овлашћења за спровођење поступка за расправљање заоставштине на јавне бележнике, омогућен је бољи приступ „органу”. Наиме, за спровођење поступка за расправљање заоставштине до 2010. године су били надлежни општински судови, укупно њих 138, те је тако, у начелу, свако могао приступити суду. Међутим, реформом судства од 1. јануара 2010. године, општинске судове су заменили основни судови, којих има

34 Чл. 153, ст. 1 Закона о ванпарничном поступку RS. *Sl. glasnik RS*. Br. 36/2009 i 91/2016. У даљем тексту: ZVP RS.

35 Чл. 150, ст. 1 ZVP CG.

36 Видети: Водич кроз оставине (1. део): Ко покреће поступак и који су најважнији кораци. Израђено у сарадњи портала N1 и Јавнобележничке коморе Србије. Преузето: 17. марта 2022. <https://rs.n1info.com/biznis/kako-se-pokrece-ostavinska-rasprava/>.

37 Чл. 30ђ, ст. 2 и ст. 3 ЗВП.

38 Чл. 30ђ, ст. 4 ЗВП.

38, што је умногоме смањило могућности за приступ суду (Ђурђевић, 2013: 701).

Преношење надлежности за спровођење поступка за расправљање заоставштине на јавне бележнике растеретило је и саме судије. На пример, 2012. године на спровођењу оставинских расправа било је ангажовано 160 судија, а у првом тромесечју 2013. године 216 судија (Ђурђевић, 2013: 702). Тако су, у складу с Препоруком Р 86 (12) Комитета министара земљама чланицама Савета Европе за растерећење судова, чл. 30а и 110а Закона о ванпарничном поступку и чл. 98 Закона о јавном бележничтву, у 2017. години основни судови уступили јавним бележницима, као поверене послове, и 47.572 оставинских предмета (од укупно 139.263 примљених „О” предмета у основним судовима).³⁹ Наредне године број поверених поступака је био знатно већи. Тако су у 2018. години основни судови уступили јавним бележницима као поверене послове 72.330 оставинских предмета (од укупно 135.968 примљених „О” предмета у основним судовима), и то 9.602, ради састављања смртовница, и 62.728, ради спровођења оставинске расправе.⁴⁰ У 2019. години, основни судови су уступили јавним бележницима готово 92% оставинских предмета, односно 122.708 оставинских предмета (од укупно 134.226 примљених „О” предмета у основним судовима), и то 55.005, ради састављања смртовница, и 67.703, ради спровођења оставинске расправе.⁴¹ Сличан тренд је настављен и у 2020. години, и поред ванредног стања, уведеног услед пандемије ковида 19 изазване вирусом САРС-КоВ-2. Тако су у 2020. години основни судови уступили јавним бележницима, као поверене послове, 91.430 захтева ради састављања смртовница и 87.871 предмет (од укупно 136.534 примљених „О” предмета) ради спровођења оставинске расправе.⁴²

Поред тога, поступци за расправљање заоставштине трајали су непри- мерено дуго. Тако су 2012. године, од укупно 115.125 оставинских предмета

39 Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2017. годину. Преузето 7. маја 2021. https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/GODISNJI%20IZVESTAJ%20O%20RADU%20SUDOVA%20ZA%202017.%20GODINU.2018.03.02.15.24_0.pdf.

40 Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2018. годину. Преузето 10. маја 2021. https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Godisnji%20izvestaj%20o%20radu%20sudova%202018_0_0.pdf.

41 Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2019. годину. Преузето 5. маја 2021. https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Godisnji%20izvestaj%20o%20radu%20sudova%20u%202019_0_0.pdf.

42 Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2020. годину. Преузето 1. јуна 2021. https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Godi%20izve%20izve%20o%20radu%20sudova%20za%202020%20FINAL_0_0.pdf.

који су решени у свим основним судовима на територији Србије, 105.582 предмета окончана у року од годину дана, док је 6.038 предмета решено у року од две године, а око 3.000 предмета је чекало на решавање до пет година. Више од 600 предмета српски оставински судови нису успели да заврше у року од пет година, а у 290 оставинских предмета заинтересована лица су морала да на доношење оставинског решења сачекају више од десет година (Ђурђевић, 2013: 690). Према доступној јавнобележничкој пракси, преношењем овлашћења за вођење поступка за расправљање заоставштине на јавне бележнике, ови поступци трају у просеку од два до три месеца.⁴³ Услед наведеног, тешко да се на питање о оправданости поверавања поступка за расправљање заоставштине може дати негативан одговор.

4. Паралелна надлежност суда и јавног бележника у поступку за расправљање заоставштине

Када суд повери јавном бележнику спровођење оставинског поступка, о овој надлежности морамо говорити као о „паралелној” надлежности суда и јавног бележника, и то оног суда који је јавном бележнику поверио спровођење оставинског поступка јер суд врши надзор над радом јавног бележника. Јавни бележник је дужан да поднесе извештај о своме раду суду и да му преда на увид списе датог предмета који му је поверен.⁴⁴ Међутим, закон не предвиђа временски оквир у ком јавни бележник мора поднети извештај о своме раду и предати на увид списе повереног предмета, што може довести до неједнаког поступања јавног бележника и непотребног одуговлачења расправљања одређене заоставштине (Стојановић, Видић Трнинић, 2015: 38).

У нашем праву, јавни бележник спроводи оставински поступак као повереник суда. Сходно одредбама чл. 30а и 110а Закона о ванпарничном поступку и чл. 98 Закона о јавном бележничтву, суд може али не мора да повери расправљање заоставштине јавном бележнику. Међутим, у правној теорији појединих држава појавила су се схватања о потпуном преносу надлежности за вођење оставинског поступка на јавне бележнике. Наиме, словеначка теорија залаже се да се новелира Закон о наслеђивању и тако спровођење оставинског поступка у целости пренесе на јавног бележника у оним случајевима када нема спора међу наследницима. Јавни бележник

⁴³ Ово је просечно трајање поступка за расправљање заоставштине који спроводе јавни бележници с подручја општине Краљево. Извор: Непосредно истражена пракса јавних бележника на територији општине Краљево.

⁴⁴ Чл. 30е ЗВП.

би поступао самостално, оглашавао наследнике, односно доносио одлуке, а тек у случају спора, предмет уступао суду (Ријавец, 2010: 125, 126).

У Мађарској је, на пример, расправљање заоставштине у потпуности пренето у надлежност јавних бележника (Трговчевић Прокић, 2015: 155). Утврђивање састава заоставштине, наследника и њихових наследних удела врши се у тзв. нотарском поступку.⁴⁵ У мађарском праву, расправљање заоставштине спроводи се у две фазе. Прва фаза почиње од сазнања органа локалне самоуправе о смрти одређеног лица, и подразумева спровођење пописа заоставштине. Друга фаза почиње достављањем исправе о попису надлежном јавном бележнику ради коначног расправљања заоставштине.⁴⁶

Изучавање наведеног примера навело нас је на преиспитивање могућности његове примене и у домаћем правном систему. Ово утолико пре што је могућност поверавања поступка за расправљање заоставштине јавним бележницима установљена како би се судови растеретили овог „несудећег посла”. Поред тога, у нашем законодавству се за јавне бележнике тражи испуњење строжих услова него за судије основних судова,⁴⁷ те нема сумње да су они довољно компетентни за спровођење једног оваког поступка без било чијег помагања или контролисања. Поступак за расправљање заоставштине јесте и један неспоран судски поступак, у ком суд декларативном одлуком утврђује наследноправне последице оставиочеве смрти. У оставинском поступку оставински суд не решава спор, већ се стара о правилној примени материјалног права како би се предупредили (превенирали) спорови у грађанскоправним односима (Ђурђевић, 2013: 703). Тако оставински поступак не поседује комплексност која би захтевала искључиву надлежност у његовом спровођењу (Ђурђевић, 2013: 704). С обзиром на то да већ извесно време постоји тенденција преношења надлежности у ванпарничним стварима на друге органе (Ђурђевић, 2013: 703), решење предвиђено у мађарском праву треба размотрити и у нашем законодавству. Тако би судови у потпуности били ослобођени овог „несудећег” поступка, јер би се он спроводио само код јавног бележника. Уместо обавезе достављања извода из матичне књиге умрлих суду,

45 Section 2 (1). Act XXXVIII of 2010 on probate procedure. Преузето 10. септембра 2021. http://195.228.130.7/translated/doc/J2010T0038P_20200701_FIN.pdf.

46 Видети: Мађарска национална нотарска комора. Преузето 11. септембра 2021. https://www.mokk.hu/ugyfeleknek/probate_proceedings.php.

47 Видети: чл. 43 и чл. 44 Закона о судијама. *Сл. гласник РС*. Бр. 116/2008, 58/2009 – одлука УС, 104/2009, 101/2010, 8/2012 – одлука УС, 121/2012, 124/2012 – одлука УС, 101/2013, 111/2014 – одлука УС, 117/2014, 40/2015, 63/2015 – одлука УС, 106/2015, 63/2016 – одлука УС, 47/2017 и 76/2021; чл. 25 ЗЈБ.

надлежни матичар би достављање вршио јавном бележнику, који би потом састављао смртваницу и спроводио расправљање заоставштине.

5. Закључак

Полазна основа за предвиђање надлежности јавних бележника у наследноправним стварима била је растерећење судова, заштита права на суђење у разумном року, те брже и ефикасније пружање правне заштите, у чему се у извесној мери и успело. То не значи да на путу ка остварењу постављених циљева нема препрека, односно недостатака које је потребно отклонити.

Реализацијом могућности за поверавање поступка за расправљање заоставштине јавним бележницима постигнут је низ позитивних ефеката. Пре свега, грађанима је омогућен брз и лак приступ органу који ће одлучивати о њиховим наследним правима. На овај начин су и растерећене судије, такође, годишње се решава већи број оставинских предмета него када су овакве поступке спроводиле само судије. Један од најважнијих ефеката предвиђања ове надлежности је смањење потребног времена за окончање оставинских поступака. Раније је било потребно и неколико година да би се окончао поступак за расправљање заоставштине, данас је то највише неколико месеци.

Како би се уједначила пракса јавних бележника у погледу временског оквира за спровођење оставинског поступка и у пуној мери остварио принцип суђења у разумном року, српски законодавац би требало да размотри решења земаља у окружењу која постављају рокове од 60, односно 90 дана за окончање поступка за расправљање заоставштине. Ово нарочито имајући у виду да се у јавнобележничкој пракси већ усталио временски оквир од два месеца за окончање поступка за расправљање заоставштине. Услед наведеног, тешко да се на питање о оправданости поверавања поступка за расправљање заоставштине може дати негативан одговор.

Поменути позитивни ефекти спровођења поступка за расправљање заоставштине од стране јавних бележника следствено воде и питању: да ли је могуће укидање паралелне надлежности суда и јавног бележника у погледу спровођења поступка за расправљање заоставштине? У појединим законодавствима, попут мађарског, оваква могућност већ постоји. Чини се да предлози о укидању паралелне надлежности суда и јавног бележника имају законско утемељење и у нашем праву. Служба јавног бележництва је и установљена како би се судови растеретили „несудећих послова“, међу којима се као најчешћи пример наводи управо поступак за расправљање

заоставштине. Поред тога, у нашем законодавству се за јавне бележнике тражи испуњење строжих услова него за судије основних судова, те је он довољно компетентан за спровођење једног оваквог поступка. Неспорни позитивни ефекти које су јавни бележници учинили у спровођењу поступака за расправљање заоставштине говоре у прилог преиспитивања решења из упоредног законодавства које се односи на предвиђање искључиве надлежности јавних бележника за спровођење поступка за расправљање заоставштине. У којој мери ће домаће законодавство али и судска пракса бити спремни да се одрекну традиционалног расправљања заоставштине од стране судова, питање је на које ћемо одговор добити у будућности. Помак ка предвиђању искључиве надлежности јавних бележника у поступку за расправљање заоставштине учиниће сами јавни бележници, константним ширењем позитивних ефеката свога рада.

Литература/References

Дракић, Г. (2014). Нормативно уређење установе јавног бележништва у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (Краљевини Југославији). *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*. 4. Нови Сад: Правни факултет у Новом Саду.

Ђурђевић, Д. (2013). *Opravdanost poveravanja ostavinskog postupka javnim beležnicima*. *Pravni život*. 11. Београд: Удружење правника Србије.

Јакшић, А. (2006). Нотаријат као јавна служба; у: Хибер Драгор (ур.). *Јавнобележничко право*. Београд: Правни факултет Београд.

Крешић, М. (2013). *Zakon o javnim bilježnicima Kraljevine Jugoslavije iz 1930: sudjelovanje javnog bilježnika u ostavinskom postupku – iskustva iz prošlosti*. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*. 2. Загреб: Правни факултет Свеучилишта у Загребу.

Ријавец, В. (2010). Улога нотара у грађанском праву Словеније. *Анали Правног факултета у Београду*. 1. Београд: Правни факултет у Београду.

Станковић, Г. (2016). Поверавање оставинског поступка јавном бележнику; у: Стојановић Наташа, Крстић Новак (ур.). *Зборник радова „Двадесет година Закона о наслеђивању“*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу.

Стојановић, Н., Видић Трнинић, Ј. (2015). *Поступак за расправљање заоставштине*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу.

Трговчевић Прокић, М. (2009). *Ovlašćenja javnog beležnika*. Београд: Службени гласник.

Закон о јавном бележништву. *Сл. гласник РС*. Бр. 31/11.

Закон о јавним бележницима (нотарима). *Службене новине КЈ*. Бр. 220/1930.

Закон о судском ванпарничном поступку. *Службене новине КЈ*. Бр. 178/1934.

Закон о ванпарничном поступку. *Службени гласник СРС*. Бр. 25/1982 и 48/1988. *Службени гласник РС*. Бр. 46/1995 – др. закон, 18/2005 – др. закон, 85/2012, 45/2013 – др. закон, 55/2014, 6/2015 и 106/2015 – др. закон.

Закон о парничном поступку. *Службени гласник РС*. Бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014, 87/2018 и 18/2020.

Закон о ванпарничном поступку. *Службени лист РЦГ*. Бр. 27/2006 и *Службени лист СГ*. Бр. 20/2015, 75/2018 – др. закон и 67/2019.

Закон о наслеђивању. *Службене новине ФБиН*. Бр. 80/2014 и 32/2019 – одлука УС.

Закон о ванпарничном поступку. *Службени гласник РС*. Бр. 36/2009 и 91/2016.

Закон о судијама. *Службени гласник РС*. Бр. 116/2008, 58/2009 – одлука УС, 104/2009, 101/2010, 8/2012 – одлука УС, 121/2012, 124/2012 – одлука УС, 101/2013, 111/2014 – одлука УС, 117/2014, 40/2015, 63/2015 – одлука УС, 106/2015, 63/2016 – одлука УС, 47/2017 и 76/2021.

Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2017. годину. Преузето 7. маја 2021. https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/GODISNJI%20IZVESTAJ%20O%20RADU%20SUDOVA%20ZA%202017.%20GODINU.2018.03.02.15.24_0.pdf.

Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2018. годину. Преузето 10. маја 2021. https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Godisnji%20izvestaj%20o%20radu%20sudova%202018_0_0.pdf.

Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2019. годину. Преузето 5. маја 2021. https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Godisnji%20izvestaj%20o%20radu%20sudova%20u%202019_0_0.pdf.

Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2020. годину. Преузето 1. јуна 2021. https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Godi%C5%A1nji%20izve%C5%A1taja%20za%202020%20FINAL_0.pdf.

Section 2 (1). Act XXXVIII of 2010 on probate procedure. Преузето 10. септембра 2021. http://195.228.130.7/translated/doc/J2010T0038P_20200701_FIN.pdf

Мађарска национална нотарска комора. Преузето 11. септембра 2021. https://www.mokk.hu/ugyfeleknek/probate_proceedings.php.

Council of Europe Committee of ministers. Recommendation No. R (86) 12. Преузето 2. маја 2021. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f7b86>.

Упутство за спровођење чл. 30а и 110а Закона о ванпарничном поступку и чл. 98 Закона о јавном бележничтву. Преузето 02. марта 2021. <https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Uputstvo%20za%20spvodjenje%20Zakon%20o%20vanparnicnom%20postupku.pdf>.

Пето годишње саветовање јавних бележника. Преузето: 25. фебруара 2022. <http://beleznik.org/index.php/sr/karijera/160-odrzano-peto-godisnje-savetovanje-javnih-beleznika>.

Закон о јавном бележничтву – Изменама Закона омогућити јавним бележницима обједињено састављање смртовнице и расправљање заоставштине и унапредити поступак уписа у катастар. Преузето: 25. фебруара 2022. <https://www.lexonline.paragraf.rs/WebParagraf/index.jsp>.

Водич кроз оставине (1. део): Ко покреће поступак и који су најважнији кораци. Израђено у сарадњи портала N1 и Јавнобележничке коморе Србије. Преузето: 17. марта 2022. <https://rs.n1info.com/biznis/kako-se-pokrece-ostavinska-rasprava/>.

Jovana Milović,
*Teaching Assistant,
Faculty of Law, University of Priština,
Temporary Head Office in Kosovska Mitrovica*

**PROBATE PROCEEDINGS CONDUCTED BY A NOTARY
PUBLIC IN THE REPUBLIC OF SERBIA**

Summary

The introduction of the notary public service in the Serbian legal system has introduced a number of novelties in matters concerning inheritance law. The most important of them is the possibility of entrusting the probate proceedings in inheritance cases to notaries public. In the Serbian legal system, probate proceedings dealing with inheritance matters have traditionally been conducted by competent courts. This long-standing tradition is difficult to break with. Thus, the Serbian legislator still envisages the jurisdiction of the court to discuss inheritance matters, but now there is a possibility of entrusting this procedure to a notary public, when it is deemed to be expedient. In this paper, the author examines the judicial practice and the public notaries practice in an attempt to determine the justification of entrusting some probate proceedings to notaries public. Concurrently, the author analyzes the possibility of transferring competences for conducting probate proceedings entirely to public notaries. In the author's opinion, it is a realistic possibility considering that the hitherto practice of public notaries in probate proceedings speaks in favour of this legal solution, particularly taking into account the reduced caseload and timeframe needed to complete these non-litigious probate proceedings.

Keywords: *notaries public, courts, probate proceedings, reduced caseload, trial within a reasonable time.*